

О. Лемешко, здобувач НЮА України

Потурання злочину як різновид наступного (похідного) злочину

У деяких випадках кримінальний закон, описуючи ознаки того чи іншого злочину, вказує передусім на ознаки попереднього, початкового самостійного злочину, вчинення якого й обумовило здійснення наступного (похідного) злочину, відповідальність за який встановлюється даним кримінально-правовим приписом.

Чинне кримінальне законодавство передбачає близько сорока таких кримінально-правових заборон, які можна певним чином поділити на групи. Першу групу складають статті КК України з альтернативними диспозиціями (наприклад, ст. 222), де перелічені злочинні дії, що є певними етапами виконання об'єктивної сторони складу такого злочину. В цих випадках вчинення дій по виконанню об'єктивної сторони злочину утворює попередній злочин, а вчинення наступних дій — наступний (похідний) злочин. Зрозуміло, що вчинення таких дій передбачає різних суб'єктів, які не є співучасниками (співвиконавцями) цих злочинів (наприклад, виготовлення вогнепальної зброї однією особою, що передує наступному зберіганню, носінню цієї зброї іншою особою). Другу групу утворюють статті КК, диспозиції яких безпосередньо вказують на факт вчинення попереднього злочину (наприклад, вбивство, вчинене з метою приховати *інший злочин* — п. «ж» ст. 93, приховування *злочинів* — ст. 186). Третю, самостійну групу утворюють статті КК, диспозиції яких хоча прямо, безпосередньо не вказують, але непрямо передбачають необхідність вчинення попереднього, такого, що передує, злочину, факт вчинення якого може бути встановлений шляхом логічного та систематичного тлумачення такої кримінально-правової заборони (наприклад, вбивство при перевищенні меж необхідної оборони (похідний злочин) передбачає вчинення попереднього, як правило, злочинного, посягання — ст. 97; одержання хабара (похідний злочин) передбачає вчинення попереднього злочину — дачі хабара — ст. 170). Дослідження цих груп злочинів свідчить про те, що як попередні, так і наступні (похідні) злочини можна схарактеризувати за допомогою певних загальних, об'єднуючих ознак.

Кожному попередньому злочину, з приводу якого вчиняється наступний злочин, властиві такі ознаки:

1) об'єктом цього злочину може бути будь-яке благо, поставлене під охорону кримінального закону (наприклад, об'єктом посягання початкового попереднього злочину при приховуванні злочинів можуть виступати інтереси держави, особи, власність та ін.);

2) попередній злочин може бути як закінченим, так і незакінченим (наприклад, кримінальна відповідальність за недонесення про злочин передбачена відносно як достовірно відомого підготовлюваного, так і вже вчиненого злочину);

3) вчинення попереднього злочину може бути завершено або до початку наступного злочину (тоді воно іменується попереднім вчиненням злочином), або одночасно з наступним злочином (тоді воно іменується попереднім вчинюваним злочином);

4) вчинення попереднього злочину може конкретизувати об'єктивну сторону наступного злочину. При цьому в диспозиції статті КК вказується на обстановку його вчинення (наприклад, нанесення тяжких тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної оборони, вчинене в обстановці протиправного посягання, — ст. 104), або на час вчинення (наприклад, недонесення про достовірно відомий підготовлюваний злочин, вчинене під час здійснення підготовки попереднього злочину, — ст. 187), або на предмет наступного злочину (наприклад, придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, — ст. 213);

5) вчинення попереднього злочину конкретизує також суб'єктивну сторону наступного, подальшого злочину. При цьому в диспозиції статті КК вказується на мету (наприклад, вбивство, вчинене з метою приховати інший злочин, — п. «ж» ст. 93), або на ознаку завідомості, що означає достовірність вчинення, знання суб'єкта про факт вчиненого чи вчинюваного попереднього злочину (наприклад, недонесення про достовірно відомий злочин — ст. 187, придбання майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, — ст. 213 та ін.).

Таким чином, попередній злочин — це злочинне посягання на об'єкт кримінально-правової охорони, вчинюване до моменту або в момент вчинення наступного злочину, що визначає об'єктивні та суб'єктивні ознаки цього похідного злочину.

У свою чергу, узагальнення ознак наступних злочинів, обумовлених попереднім злочином, дає змогу виділити такі ознаки цих злочинів:

1) кожний наступний злочин обумовлений вчиненням попереднього злочину При цьому диспозиції статей КК, де вказано на ознаки наступних злочинів, передбачають також ознаки попередніх злочинів (так, одержання хабара обумовлене попередньою дачею хабара — ст. 168);

2) наступний злочин вчиняється або після вчинення попереднього злочину, або одночасно, послідовно з цим посяганням (наприклад, використанням фінансових коштів, здобутих від незаконного обігу психотропних речовин, передбачає фактичне закінчення попереднього злочину, в результаті якого утворились ці кошти, — ст. 229¹²; в той же час бездіяльність військової влади вчиняється одночасно, поєднана зі злочином, який вчиняється підлеглою особою, — ст. 254³);

3) суб'єкт вчинення наступного злочину може бути загальним або спеціальним. При цьому, однак, він ніколи не може бути співучасником попереднього злочину (так, особа, що вчиняє вбивство при перевищенні меж необхідної оборони, не може виступати співучасником злочинного посягання відносно нього — ст. 97);

4) особа вчиняє послідуєчий злочин з прямим умислом. При цьому їй відомі ознаки попереднього злочинного посягання (наприклад, особа, що придбала майно, завідомо здобуте злочинним шляхом, усвідомлює факт злочинного походження цього майна — ст. 213);

5) характер і ступінь суспільної небезпеки наступного злочину обумовлені характером і ступенем суспільної небезпеки попереднього злочину (так, приховування бандитизму становить більшу суспільну небезпеку порівняно з приховуванням розкрадання — чч. 1, 3 ст. 186).

Таким чином, наступний злочин — це умисне злочинне посягання, обумовлене попереднім злочином, яке вчиняється (послідовно або поєднано з ним) особою, що усвідомлює факт здійснення попереднього злочину, але не виступає його виконавцем чи іншим співучасником.

Очевидно, існують усі підстави вважати причетність до злочину одним з різновидів наступних злочинів.

Серед видів (форм) причетності до злочину називають приховування злочинів, недонесення про них та потурання вчиненню злочинів¹. Попередній злочин, що обумовив причетність до нього

¹ Див.: Смирнов В. Г. Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву. Л., 1957. С. 24–24.

го, вважають основним, головним, початковим злочином. Саме ж злочинне діяння, що вчиняється після основного, попереднього злочину, є похідним, додатковим злочином¹. Так, приховування злочинів (наступне діяння) можливе лише відносно вичерпного переліку попередніх злочинів, перелічених у ст. 186; недонесення передбачає вчинення спочатку попереднього готування або закінченого злочину (ст. 187); кримінальна відповідальність за потурання вчиненому злочину, передбачена ст. 254³, також можлива відносно попереднього злочину, що вчиняється підлеглим. Отже, кримінально-правові заборони, які передбачають відповідальність за злочини, утворюють різновид заборон, що встановлюють кримінальну відповідальність за наступні злочини. У зв'язку з цим ознаки, що характеризують будь-який наступний злочин, виступають одночасно загальними ознаками причетності до злочину. Разом з тим причетність має деякі свої, специфічні особливості.

Крім зазначених загальних ознак попереднього злочину, основне попереднє посягання при причетності характеризується тим, що воно, звичайно, є тяжким або особливо тяжким (виняток становить недонесення про необережний злочин, передбачений ч. 2 ст. 215).

Особливий характер наступного злочину при причетності до нього полягає також у тому, що цей злочин є видом злочинів проти правосуддя, що посягають на суспільні відносини у галузі попередження і припинення злочинів².

Викладене дає змогу визначити причетність до злочину як групу наступних злочинів, що посягають на суспільні відносини у галузі попередження і припинення злочинів, умисно вчинюваних особою, яка достовірно знає про обставини вчинення попереднього, як правило, тяжкого або особливо тяжкого основного злочину.

Потурання злочину, як вже зазначалося, є одним із видів причетності до злочину, якому притаманні як ознаки причетності до злочину, так і одночасно особливості, що характеризують попередній та наступний злочини при потуранні.

¹ Див.: Носкова Н. А. О совершенствовании законодательного регулирования института прикосновенности // Проблемы совершенствования уголовного права. М., 1984. С. 93.

² Див.: Бажанов М. И. Уголовно-правовая охрана советского правосудия. Х., 1986. С. 10–14; Навроцький В. О. Злочини проти правосуддя. Львів, 1977. С. 42.

Так, попереднє основне злочинне діяння при потуранні завжди характеризується як вчинюване. Це означає, що об'єктивна сторона складу цього злочину знаходиться на етапі реалізації, виконання, а саме протиправне діяння характеризується певним протягом у часі, неодномоментністю вчинення.

Похідний, наступний злочин — потурання — вчиняється у формі протиправної бездіяльності. Так, ст. 254³ КК безпосередньо вказує на неприпинення злочину, що вчиняється підлеглою особою, як на одну із форм бездіяльності військової влади.

Протиправна бездіяльність при потуранні злочину передбачає існування покладеного на особу спеціального обов'язку припинити злочин, що є основним (головним) злочином. Такою особою є спеціальна зобов'язана посадова особа (у тому числі військовослужбовець, що є посадовою особою) або представник правоохоронних органів.

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що потурання злочину *виступає самотійним різновидом наступного злочину, що проявляється у бездіяльності спеціально зобов'язаної посадової особи, яка не припиняє злочин, що вчиняється іншою особою.*